

na provincijskom univerzitetu, da zadrži svoje nameštenje praveći se da živi po pravilima akademske otmnosti. Vojnova satirična ličnost u »Born in Captivity» (Roden u zatočeništvu) je mladić iz dobre kuće koji s uspehom postavlja tumbi stari šablon, jer postaje čistač prozora, krijumčar drogama i najposle antiteza kulturnih ambicija — pisac radio gegova.

Otmnost mlade ljude ne vredi ništa manje od boemluka. Oni mrze izveštavanje u svakom obliku i zadiru od svega što izgleda namešteno ili pretenciozno. Gnevni mladi ljudi se malo interesuju za eksperimentalno pisanje 20-ih i 30-ih godina, oni su književni konzervativci. Oni bi proizvede Beat Generation smatrati apurdnim. Skloni su da Kafku, Džojso, Koktoa, Foknera i ostale slične njima smatraju figurama za muzej. Što se tiče njih samih, žele da kažu stvari jasnije. Njih ne interesuje realnost metafizičara, već ona vrsta koju čovek može da pogleda i da je drži u ruci. »Velika pitanja koja sam sebi postavljao, kaže Kingsli Ejms, sasu slična ovom kakvo ću isplatiti račun za struju?».

I to je opet deo opšte potrebe Gnevni mladi ljudi da prođu do suštine, bilo da se radi o politici ili bilo o čemu drugom. Oni ne podnose dvosmislenost. I tako, dok su Gnevni mladi ljudi na polju književnosti konzervativni, u svojim političkim stavovima su pristalice radikalnih rešenja.

Medu njima nema izrazitih pristalica komunizma, a ipak su neki u pojedinim svojim stavovima Marksisti. Ima njih nekoliko, kao Kolin Vilson, autor antisocijalnog, nihilističkog komentara »ausajdera i njegov sledbenik Sjuart Holbroj, Emerdžns from keios, kojima se uzgred pripisuje sfašističke tendencije». Većina bi mogla da se svrsta na levo krilo socijalista. Ejms je verovatno rezimirao najpopularnije stavove, kada je o svom ličnom programu rekao sledeće: »Ja bih počeo da nacionalizujem sve što mi dođe šaka. Ja bih rasformirao osnovne škole, aristokratiju i, naravno, Dom lordova. Što se tiče kraljevske kuće, ona ima svoju svrhu, kao sentimentalna spona za Komonvel, i verovatno je treba čuvati, no moje je sasvim intimno mišljenje da bi trebalo da se oslobodimo i kraljice i ostalih».

Medutim, nije baš veliki broj Gnevni mladih ljudi spreman (a ponajmanje Ejms) da potkrepiti delom. U tom pogledu postoji čudna podvojenost između provincije i

grada. Oni što žive u Londonu — uglavnom Osborn, pisac Volf Menkovic, kinorežiser Lindzi Enderson, presnik Kristofer Long, pozorišni kritičar Kenet Tajnen i umetnički kritičar Džon Berger, veruju u nešto što nazivaju »obavezom«, što, izgleda, liči na starinsku formu staromodne socijalne svesti. Mnogi od njih jesu aktivni članovi Laburističke partije i veruju u Tajne nove reči: »Umetnikov zadatak ne leži samo u tome da stekne krug slušalaca, već i da aktivno dela u socijalnoj sredini iz koje potiče taj krug. S druge pak strane, oni koji žive daleko od Londona (medu kojima je i sam Ejms), koji predaju englesku književnost na koledžu u Svenziju (Velsu) voljni su da se saglase sa njegovim pamfletom koji je postao čuven u Engleskoj kao izjava političkog skepticizma njegove generacije».

Ejmsova postavka jeste: Pošto su jedina zbivanja zbog kojih se jedino zaista vredi uzbuđivati — npr. Madarska, H bomba i sl. — i suviše veliki da bi pojedinac mogao na njih da utiče, jedini sigurni vodiči u političkoj aktivnosti je jednostavni lični interes. Laburistička partija, doduše, nudi više intelektualno ali ipak ne toliko više da bi čovek mogao da se oduševi.

Ukratko, čovek svoj spas (ako ga uopšte ima) ne može da nađe u politici, već samo u tome, da iz sopstvenih snaga učini sam za sebe onoliko, koliko može. On glasa za laburiste »samo zato, što su torijevci gori«, a ne zato što očekuje velika dela od laburističkog programa ili partijskog vođstva, — »od tih naduvanih voda sindikata za trgovinu kamjerama, tih sićušnih ljudi, tih socijalista, osnovaca, kako ih Ejms kiselo opisuje».

Pošto je pad britanske moći i bo gatastva neoboriv fakt, nema leka za najdublja negodovanja Gnevni mladi ljudi, koje su često nazivali »hroničnim grčevima Britanije«. Pa šta? Kolebajući se između apatije i apopleksije, puni dosade i kivni, izgleda kao da su prestavnici mlade generacije neka čudna smena, koja se neće razviti u nešto dopadljivo. Medutim, čovek treba samo da pogleda malo unazad, pa da se uzdrži od pesimističkog prorciranja budućnosti na osnovu sadašnjeg ponašanja ovog pokolenja. Intelektualni pacifizam 1930 god. je doveo do toga da je Oksford Union 1933 pretežno većinom glasao protiv odbrane skralja i domovine, a 1938 g. je rešio da ovaj dom priznaje samo crvenu zastavu».

Prevod L. D.

veliko oko sunca

I dođoh do ove strme kose pred ovu kućicu troim
Pred ovu stravu hladnu u ove potkopine
Pred ovaj grbavi koren nad kojim i najlepša ptica
Triput se u kovitlacu preturi dok se sa krikom rastavi
Znam jedna sočna travka na bregu do cveta dorasta
I jedna živa vatra u meni se raspisa
O znam
Citaću večnost zemlji puca kora
Citaću večnost u meni po jedna noć se nastavlja
Stadob da se ne ospe napuknu podnožje boda
Dole na bram porušen gde spavaju sestre Gorgone
O vodo jezerska za žedno pleme ptica
O zlatno jutro podeljeno u dva tabora moja
Na granicama svesti čuam vas ko poslednji bleb
I branim do mrvice seba
Dok potrošim ovo životna na ovu ludu kocku u kovitlacu sna
U kome ni zapretana žiska ne može da ostane mirna
Kad gledam kako kleče dubu pretvaraju se i skaču
Deca crna i gola
I malo im ovog zreloga sunca i ovog kamenog zuba
Nego su potegla pesnice busenje i krvave majke
Htedoh da se pomolim ni sam ne zadržoh kome
Možda tvoj gomili dece ili njihovoj larmi
Ili samome sebi samo da se ne kažu
Zaritati pa biti miran i prestati misliti na svasta
Ne dozvoljavati sam sebi
Da mesto nepostojeće najednom ne opusti ranjeno iznemadnim
miron

Zato ništa ne kaži umorni dolazniće
Kad stigneš do ove kose
Pred ovu kućicu samu gde možda ležaju mrtav
Pred ovaj grbavi koren pred ovo traženje dubine
Za jedno jutro zdravila za jedan pozdrav ptice
Za jedan korak gore

Dragutin OGNJANOVIC

trg sa fliakerima

Cetvrtak, 8 maja

U hodniku je živio. Lopta je već tu; ali šta to mrmlija mališan vatreno? Otkrinem vrata i prisluhnem:

... Vukas daje Bobekul... Bobek Mirekul...

Loptica se kotrlja, on za njom. Ali valjda me je čuo i eto ga već na vratu. Tiho pokuca.

— Imaš li neku važnu želju, Mirek? pitam.

Ude svečano i sjedne. (Uvijek je srećan kad mu dopustim da ude.)

— Kraj potoka je već sve pu-no krasuljika. Juče sam ti donio na prozor kitu, zašto je nisi uzela i stavila na sto?

— Nisam videla, oprost Ali što si tako zamisljen?

— Znaš na koga mislim? Na Aleksandra?

— Na koga to?
— Na Aleksandra Benka. Hoćeš da ti kažem zašto više ne sisam palac? Odjedanput mi je postao go-tak, i prestao sam!... Znaš, ako dobišjem dovoljno, pobeci ću na Mieces!

Gleda pažljivo nema li na podu kakva tramvajska ili vozna kartica, pa se na pristima polaganu udalji. Nikad mu nisam rekla, da mora hodati na prsima. (Taj mali no-gometar još ne sluti, kako staviti na sto kitu poljskog cvijeta nije nimalo jednostavna stvar: treba je zavrijediti, ili je se odreći.)

Srijeda, 14 maja

Bila sam u Pionirekom gradu i ispričala djeci što su se oko mene sakupila sadižaj jedne priče koju upravo dovršavam: buba-mara i knjižesnica putovale su jedne noći oko velike lubenice, koju su djeci uz-gajili sami u školskom vrtu, i m-šlile su da putuju oko svijeta. Su-stradan je u školi bila svečanost. Lu-benicu su ubrali i ona je dobila prvu nagradu, zato jer je bila naj-veća, a sva djeca su joj pljeskala. Buba-mara i knjižesnica bile su pre-sretne i klanjale se, vjerujući da to pozdravljaju njih dvije, jer su se sretno vratile. Stale su pričati svoje doživljaje, ali nitko ih nije slušao niti ih je itko primijetio na go-rostanoj lubenici... (Vraćajući se kući, mislim na Makarenka i Plato-na. Šta bi trebalo učiniti da budu-ći građani zemaljske širine, ali naj-trajnjija zavelaska lepota, nije ni »čebična snaga ni besciljni am ni is-konska pjesma života, nego »zka-jamnost. I zato putuju sanjari oko-goleme lubenice, hodajući i smiješe se svom čudnom putu; a duž cesta već svuda naokolo stoje uzbuđeni navijači i čekaju da, tko oti znao zbog čega, zaplješću prvom svemir-skoj ladi koja će se survati jednoga dana sa hladnih zvijezda na vrelc mravinjake).

Subota, 17 maja

Postoje tri knjige koje mogu da otvoreni u svako doba, i uvijek me bodre. To su: Biblija, Ustav FNRJ, i Stanišlava Simića »Dalekozor du-ha«. Jer u svako doba dana i noći znam da ću u prvom naći napisano: »Sve rijeke teku u more, i more se ne prepunja; otkuda teku rijeke onamo se vraćaju da opet teku.« (Salamun, I, 7) U drugoj: »Sva

vesna parun

u čaši vode kita cvijeća

odlomci iz dnevnika

rudna i druga blaga u utrobi zemlje, vode; uključujući mineralne i ljekovite, izvore prirodne snage... jesu općenatodna imovina.« (Glava IV, čl. 14) A u trećoj: »Etička ili sobjajna laž je i laž estetska« (Asocijalno stihovorstvo, 1932.) I književnici — a što je još čudnije, i sami kritičari — tuže se, kako nam nedostaje prave kritičke. A pod tim »pravom« misle objektivnu, naučnu, stvaralačku sa erudicijom, impresionističku, intuitivnu, itd. Iz toga zaključujem, da su nam po-trebni od kritičara mudraci, koji bi najprije otkrili što je danas ko-me potrebno i zašto. Ali mudraci se ne radaju ako ih niko ne želi i ne podupire. Sve ot-stale ljude donosi na svijet roda, a mudrace: probudena svijest jednog društva; da mu je filozofija po-trebna kao i hljeb.

Postoje doba što nisu podneblja za keitčke duhove, i kada su osred-niji više potrebni svijetu nego veliki, jer mu oni pomažu da sačuva svo-ju osrednjost; a veliki su samo zato tu, da opaze tragičnost te situacije. Ako se stotinu ruku pruža za crve-nam balonom u zraku, jedna će ga sigurno doseći. Ali ako se pružaju za njim samo jedna ili dvije, a one ostale trijebe uši, počer će u-škoro i ta jedna da promatra njih oko sebe umjesto balon u visini i da se podrugljivo zabavlja njho-vom zaborom. Ili, zar bi trebalo da književnik koji vjeruje u nešto izi-de bosonog na cestu i stane urlati, da ga čuju indiferentni praktičisti? Utorak, 20 maja

Ima u mojim ladicama zapisa iz kojih želim da nastanu pjesme, ali to je uzaludno dogod ih ne čujem u sebi kao muziku. Ponekad se to dešava istovremno, ideja i riječ; no takva apsolutna sinteza je rijetka i gubi se čim je postignemo, ne do-puštajući sebi da se pretvori u sta-nje, a praćena je mnogim istraži-vačkim poniranjima u tmurna i još kaotična područja spoznaje. Nedu-vršena mi je tako ostala ovoga pro-ljeća i pjesma »Kosa Magdalene«. Da li je to uopće lirika? Ne, nije lirika:

... Poštujem tu pratnju u va-mu, mišku samotarsku gorakost, tu još nedopjevamu ariju rutnika i moreploce...
Jer u svakome od vas čam oko-vani jedan Prometej baštiniču od davnina i uvijek iznova za smje-losi rođen.
I znam da ste manji od svoje žudnje, no ipak og svog tjele-veći»

Nakon knjige »Ropstvo« dobila sam jednu nepotpisanu kartu od nekih mladih muških pjesnika — ona ukratko glasi ovako: »Lepa Ve-

sno! Mi o vama fizički imamo vrlo primamljivo mišljenje i izvesne tenzije — ali nam je napokon du-sadila ova vaša nova poezija, je li ona to?»

Jednog našeg mladeg renomita-nog kritičara zapitah nedavno, što znači kao pojam atribut »šenskasti« i što taj izraz predstavlja u formu-laciji: »šenskasti stihovi jedne pjes-nikinja«. Odgovorio mi je: »Napi-šite vi (žene) o meni da su moji stihovi muškasti, nemam ništa protiv!« (Oh, a on piše tako loše sti-hove!)

Eliot, najmudriji pjesnik umor-nog Zapada, kaže da je muškarac tragično biće zato što ne može vo-ljeti, a žena što ne može biti volje-na. Što misle o tome ovi naši po-rozni mladići sa Balkana, potomci Bogumila, uskoka i janjčara? Otvo-rit ću nastupne prvu knjigu lirike, koja mi dođe pod ruku. Evo:

Zgasnuli smo žutu lampu
plavi plati je pao oko tvoga te-la...

U drugoj pjesmi:

Zar bi moja duša htela
da neko izide iz tajanstvene noći,
i stupi k njoj u njezinu samocu
na crnoj nemoj vodi?
(A. B. Simić)

Otvaram dalje:

... i volim te kad sam proko-rom ti svlađen,
i kosu — tamnu ko prostor u grobu.

Druga:

... i ostane tako čovjek sam
i sa srećem nerazumljivim.
(S. Simić)

... jer su usta bila gorla i sve se pretvorilo u natrjetlju odanost
i prvi put je počelo da liči na večnost.

I druga:

... Tako je dobro biti sam: u daljini neko čeka
ispod nogu se igraju ribe, teče reka.

(Stevan Račković)
Ofej je htio umrijeti da svjetu sačuva ljubav. Možda će svjet i me biti spasen, i ljudi i žen: jednoga dana, natovaren velikim ojimilim hljebovima koje im više nitko ne može oteći, hodočastiti i rasevje-a-nom kupinovu grimu na grob Tr-stana i Izolde, ili u zmlju kraj Tigrisa gdje su ispejavali stihovi:

Pa uzmi mi prab i tab, ma
kud ti pošao,
i gdje se zaustaviš, zemlji crnoj
predaj me,
I ime moje reci, i tebi bit će
odgovor
dug jecaj mojih kostiju, kada ti
čuju glas:
[nastavak na 15 strani.]

razgovor s trumanom kapotom

/ nastavak sa 11 strane /
cizian, ali ja fukcam na to i smatram da čovek može da upropasti pripovetku samo jednom pogreškom u ritmu rečenice — naročito pred kraj pripovetke — ili pogrešnim određivanjem novih započetaka ili intepunkcije. Henri Džems je majstor tačke sa zapetom; Hemingvej je prevoklasni konstruktor pasusa, a Virdžinija Vulf nikada nije napisala nijedan redak koji bi zvučao usiljeno. Ne smatram da mogu u potpunosti da uspeem u svojim nastojanjima, ali pokušavam.

KAKO MOŽE ČOVEK DA IZGRADI TEHNIKU PISANJA NOVELE?

Svaka priča ima svoje posebne tehničke probleme. Prema tome, bilo kakvo uopštavanje je teško. Naći idealni kalup za priču znači jednostavno otkriti najjednostavniji način pričanja. Test da se otkrije da li je pisac u potpunosti savladao materiju vrlo je jednostavan: pošto ste pročitali priču, možete li da zamislite drugačiji razvoj, ili vam je delo uvekalo fantaziju pa vam se čini da je vrhunsko? Pripovetka treba da je celovita kao pomorandža. A pomorandža je neoporni uspeh prirode.

POSTOJE LI NAČINI KOJE SVAKO MOŽE DA KORISTI DA BI DOTERAO TEHNIKU PISANJA?

Jedini trik, koliko mi je poznato, jeste rad. Kao i slikarstvo ili muzika i literatura ima svoje zakone perspektive i svetlo-tamnog. Ako ne osćerate od rođenja, to je izvrsno. Ako ne, pročitajte ih. Zatim podestite pravila svome temperamentu. I sam Džejms, pisac sa najviše prezira, beše vrlo vešt zanatlija. Mogao je da napiše *Uliasa* samo zato što je umeo da napiše zbirku pripovedaka »Dablincije«. Izgleda da mnogi pisci smatraju pisanje novele kao neku vrstu vezbanja skala. Istina je da se u ponekim slučajevima i ne radi ni o čem drugom.

JESU LI VAS MNOGO HRABRILI U POČETKU?

Oh bože, šta bi bilo da vam sve to ispričam. Znate, detinjstvo sam proveo na selu među ljudima koji nisu bili naročito kulturni. Po sebi ovoliko vremena čini mi se da to nije ni bilo naročito loše. To me je samo čeliličo, teralo me da idem u kontrolu. Naravno, u takvoj sredini su smatrali da sam ekscentričan, i to je bio prihvatljiv stav, ili su me smatrali za idiota, što baš nisam mogao da svarim. I utom sam napustio školu, jer mi je bilo krajnje dosadna. Igrao sam hokej dva puta nedeljno i nikada nisam bio kod kuće. Jednom sam pobeo ga sa devojkom koja je stanovala preko puta od nas; bila je mnogo starija od mene i već je stekla izvestan renome. Ustvari, ubila je pola tučeta ljudi i pogubljena je na električnoj stolici u Sing Singu. Nešto je napisao knjigu o njoj. Zvali su je Ubica usamljenih ratnika. Ali, udaljio sam se od teme. Dakle, imao sam oprilike dvanaest godina kada je direktor telefonirao mojim roditeljima da sam nesumnjivo zaostalo dete. Smatrao je da bi bilo umereno i humano da me pošalju u specijalnu školu za umno zaokazljalu decu. Ma šta mislihi o mom ponašanju, članovi porodice su se pobunili i želeli da dokažu da nisam zaostalo dete, odmah me poslaše u psihijatrijsku kliniku jednog fakulteta na Istoku, gde su me podvrgli čitavoj gomili testova za ispitivanje inteligencije. To me je strašno zabavljalo — i verovali ili ne — vratilo sam se kući kao genije, patentirani, naučno priznati genije. Ne znam ko je bio više iz-

nenaden, moji bivši profesori koji su odbijali da u to poveruju ili moja porodica koja se nije usudila u to da veruje, jer je očekivala da će klinika samo potvrditi da sam normalan. A ja — bio sam ushićen. Stalno sam se gledao u ogledalu govoreći: »Ti si, mali moj, novi Flober, ili novi Mopasan, Mansfeld, Prust, Čehov, Vulf, svi moji idoli onoga doba odreda.

Bešno sari se dao na pisanje; kroz mozak mi sevalhu munje. Čini mi se da niz godina nisam spavao, sve dok nisam otkrio da viski može malo da me smiri. Imao sam petnaest godina. Bio sam suviše mlad da ga sam kupujem, ali sam imao neke starije prijatelje koji su u tome bili vrlo uslužni pa sam uskoro imao pun sanduk flaša vrlo šarolike sadržine. Sakrio sam taj sanduk i pio uglavnom posle podne. Zvakao sam gumu za švanjkanje pre večere. Moje ponašanje za stolom, moje izbezumljeno čutanje preneražavalo je ukućane. A otac je tvrdio: »Da ga ne poznajem onako kao što ga poznajem, zaista bih se zakleo da je trešćen pijans. Ova se mala komedija naravno završila katastrofom. Raskrinkali su me i dugi nisam smeo ni da okusim viski.

DA LI PODJEDNAKO VOLITE STVARI KOJE STE RANIJE NA PISALI I ONE KOJE SADA PIŠETE?

Da. Naprimera prošlog leta sam ponovo pročitao svoj roman »Drugi glasovi, druge sobe«. Prvi put posle osam godina od kako je objavljen. Imao sam utisak da čitam delo nekoga drugoga. Pravo da kažem, knjiga mi je sasvim strana, liče koje je pisalo tu knjigu, verovatno, ima malo zajedničkog sa ličnošću kakva sam danas. Naš mentalitet, naša unutarnja temperatura znatno se razlikuju. I pored nespretnosti, ta knjiga je iznenadujuće intenzivna. Iz nje zrači nešto toplo. Vrlo sam srećan što sam bio u stanju da je napisem onda kada sam to učinio, jer inače nikada ne bi bila napisana. Volim »Harfu od trave« i neke pripovetke iz zbirke »Drvo noć«.

DA LI STE SVOJE NAJBOLE KNJIGE ILI PRIPOVETKE PISALI U RELATIVNO MIRNIM PERIODIMA VAŠEG ŽIVOTA, ILI NAPROTIV, RADITE BOLJE U NEKOJ NAPETOSTI ILI U PRKOSI NJE?

Imam utisak da nikada nisam imao miran period. Ali ako razmislim, rekao bih vam da sam proveo dve vrlo romantične godine u jednoj kući na vrhu brda u Siciliji i pretpostavljam da mogu da ih smatram za miran period. Samo bog zna kako sam miran bio tamo. Tamo sam pisao »Harfu od trave«. Ali moram da kažem da mi egzaltacija godi.

CITATE LI MNOGO?

I suviše. Podrazumevajući i štampu. Imam pasiju za novine. Citam obično po pet njiga nedeljno. Otprilike: dva sata roman proscine debljine. Obožavam policijske romane iz crne serije i želeo bih da napišem tako nešto. Iako više volim romane najviših dometa, poslednjih godina se moje čitanje koncentrisalo na intimne dnevničke i biografije. Ne emeta mi da čitam kad pišem time hoću da kažem da nema bojazni da će se iz mog pera izliti nečiji tudi stil. Međutim, izvesno vreme kada sam mnogo odgonetao Džemsa, moje su se rečenice strasno produžile.

KOJI SU PISCI NAJVIŠE UTILICALI NA VAS?

Koliko sam ja svestan toga, ne mogu da vidim neki direktni knji-

ževni uticaj, iako su mnogi kritičari bili ljubazni da me obaveste da moja prva dela mnogo duguju Fokneru, Eudori Velti (»Zavesa od zelenilaa«) i Karson Mak Kalersu (»Srce je usamljeni lovaca«). Možda. Divim se i njima i Katrini En Porter (»Drvo iz Judeje«). Ali kad razmislim, čini mi se da među svima nama nema mnogo zajedničkog. Ako samo nije to što smo svi sa Juga. Između trinaeste i česnaeste godine to je idealno doba ako ne i jedino, kada čovek može da se zanese svojim talentom — smatrao sam da Tomas Vulf veliki genije, a još i tada verujem u to, iako više ne mogu da pročitam ni rečka od njega. Ostali zanosi mladosti su se gubili ovim redom: Po, Džejms, Stivenson. Volim ih u sećanju, ali sada smatram da nisu za čitanje. S druge strane postoje konstantna »duševljenja: Flober, Turgenjev, Čehov, Džejms Ostin, Henri Džems, E. M. Forster, Mopasan, Rilke, Prust, So, Vila Kater — kompletna lista bila bi predugačka. Ali mislim da na mlade pisce najviše utiče film. I na mene je uticala njegova tehnika.

KAKO OBIČNO PIŠETE? ZA STOLOM? KUCATE LI NA MAŠINI?

Ja sam potpuno horizontalni autor. Mogu da razmišljam samo kad sam ispružen na krevetu ili ležućen u fotelji sa cigaretom u zubima i stolom kafe na dohvrat ruke. Treba da odbijam dimove i da guckam. I kako prolazi popodne, ja sa kafe prelazim na čaj, pa na čaj od mente, pa na šeri, a zatim na martini. Ne služim se mašinom za pisanje. Bar ne u početku. Prvu verziju pišem olovkom. Zatim je pregledam. Ja sebe prvenstveno smatram za stilistu, a zna se da su stiliisti uvek preokupirani smeštajem zapete ili vrednošću tačke sa zapetom.

IZGLEDA DA VI PRIVATE RAZLIKU IZMEĐU STILISTA I PISACA KOJI TO NISU. KOJI SU PISCI, PO VAŠEM MIŠLJENJU, STILISTI A KOJI NISU?

Šta je stil? I šta je šum rukae, kako kaže mudri Zen Koan. Niko to zapravo ne zna. Dopuštite mi da se izrazim sljkovito: smatram da je stil — više od sadržajne dela — ogleđalo umetničke duše. Svaki pisac u izvesnoj meri ima svoj stil. Ali činjenica da neko ima svoj stil ponekad je sasvim negativna. Svi oni pisci koji imaju jasno izražen stil, imaju, čini mi se negativan stil, stil koji ništa ne doprinosi povezivanju pisca i čitaoca. Zatim ima i stilista bez stila — reč je o vrlo teškoj i divnoj stvari koja uvek ima uspeha kod publike. Sve što je teško uvek je divno i vrlo popularno. Da navedem, ilustracije radi, Gerhama Grina, Moma, Vilderna, Herseja Kečera, Tarbera, Sartra, Markana. Zatim postoji životinja koja spada u red ne-stilista. Ali to nije pisac, to je daktilograf. Daktilograf koji se znae da bi zacemel: tone papira nakaradnim, slepim i gluvim porukama. Ima nekoliko mladih pisaca koji, izgleda, znaju da postoji stil, to su napr. Fransozo Sagan, Bil Stiron, a takođe Flenori O'Konor, devojka koja na trenutke blesne — pa Džejn Meril i Vilijam Gošen — ali što se on, dodavalo, ima neslobodi svoje histerične napetosti? Da, i J. D. Salinger — naročito u prenosnim filantimnog govora. A Kolini Vilson? Ne, taj je daktilograf.

DA LI PISAC MOŽE DA NAUČI STIL?

Ne. Mislim da čovek ne može svesno da stekne stil, kao što ne može svesno da stekne ni boju oči. Na kraju krajeva, stil je sam čovek. Individualnost jednog pisca mnogo zavisi od njegovog rada. Ali ona treba da se ispolji ljudski. Individualna humanost pisca, njegov govor, njegovi pokreti treba da stvore ličnost koja će uspostaviti kontakt sa čitaocem. Ako je pičeva ličnost neodređena, konfuzna ili prosto naprosto književna, — to ne ide. Fokner, Mak Kalers neposredno prenose svoju ličnost.

INTERESANTNO JE DA SU VASA DELA TAKO CENJENA U FRANCUSKOJ. SMATRATE LI DA SE STIL MOŽE PREVO-DITI?

A što da ne. Naravno, pod uslovom da su i pisac i prevodilac iste umetničke porodice.

BOJIM SE DA SAM VAS O-MELA U IZLAGANJU. BILI SMO STIGLI DO MANUSKRIP-TA U OLOVCI A ŠTA SE DE-SAVA POSLE?

Bili smo kod druge verzije. Posle kucam treću verziju na žutoj hartiji, vrlo specijalnoj. I ne napuštam krevet za to. Stavljam mašinu na kolena. Kada sam završio sa kucanjem, stavljam rukopis u stranu na izvesno vreme, na nedelju dana, na mesec ili više dana. Kada ga ponovo uzmem, čitam ga što hladnije mogu, zatim ga čitam naglas jednom ili dvojnici prijatelja. Tada rešavam šta da izmenim i da li ću ga objaviti ili ne. Bacio sam nekoliko pripovedaka, ceo roman i polovinu drugog. Ako sve ide ka to, kucam konačnu verziju na belo hartiji. Eto, to je sve.

DA LI JE KNJIGA KOMPLETNO IZGRADENA U VAŠIM MISLIMA PRE POČETKA PISANJA, ILI SE ODVIJA KOMAD PO KOMAD IZNEBADAJUĆI VAS?

I jedno i drugo. Uvek imam utisak da mi je celokupna priča u glavi. Ali čim počnem da radim doživljenim iznenađenja. Nekada sam imao beležnice. Ali primetio sam da to slabi koncepciju u mašti.

KOLIKO AUTOBIOGRAFSKOG IMA U VAŠIM DELIMA?

Iskreno da kažem, vrlo malo. Realne činosti ili događaji mi sugerišu nešto. »Harfu od trave« je jedina realna stvar koju sam ikada napisao i, naravno, svi smatraju da je to fantazija, a istovremeno,

veruju da su »Drugi glasovi, druge sobe« autobiografskog karaktera.

SMATRATE LI DA VAM KRITIKA KORISTI?

Pre objavljivanja i kad potiče od ljudi u čije mišljenje imam poverenja. Da. Onda je kritika korisna. Ali posle objavljivanja hoću da čitam i da čujem samo pohvale. Sve ostalo mi dosaduje. Daću vam smesta pedeset dolara ako mi dovedete pisca koji može pošteno da tvrdi da su mu pretenciozne analize kritičara ikad bile od koristi. Neću time da kažem da nema profesionalnih kritičara čije mišljenje zasluži pažnju. I ne sam to, da je mali broj najboljih koji je stalno zaslužuju. Mislim da čovek treba da se očelici prema mišljenju drugoga.

IMATE LI NEKE MANIJE?

Ja sam sujeveren. Sabiram sve cifre i ima ljudi kojima nikada ne telefoniram, jer žub njihovih citara je nesrećan broj. Dešava mi se da odbijem hotelsku sobu iz istih razloga. Ne podnosim blizinu žutih ruža — to je vrlo žalosno, jer su one moje omiljeno cveće. Ne podnosim tri pikavca u istoj pepeljari. Ne mogu da letim avionom sa dve članice sestre. Ništa ne započinjem nisi dovršavan u petak. Ima hiljadu stvari koje ne mogu da učinim. Osećam se nekako ugodno podvrgavajući se tim primitivnim tabuima.

PISALI SU DA STE REKLI DA NAJRADIJE PROVODITE VREME U »RAZGOVORU, CITANJU I PISANJU.« DA LI STE DOSLOVICE TO MISLILI?

Mislim da jesam. U svakom slučaju siguran sam da bih uvek voleo razgovor. Volim da slušam i volim da govorim. Za ime boga, malo draga, vi još uvek niste postali svesni toga da volim da govorim?

Prevod L. D.

u čaši vode kita cvijeća

/ nastavak sa 9 strane /

Još jednom otvorih nasumce i nadoh strofu koju odavna napamet znam, jednostavnu kao da ju je napisalo u proljetni dan bolesno dijete:

u čaši vode kita cvijeća,
u ovoj uzvi bez raspeća:
na drugoj usni osmijeh mali,
... Za mene ipak nešto jali
(Ujvetič)

Otkako postoji čovječanstvo se nije opredijelilo u jalovoj dilemi između preživljavanja i poricanja sreće; dilemi koja se muškarcu čini kozmička, a ipak duboko vjerujem da je plod našeg tiusidjetnog odgoja i odraz neharmoničnosti čovjekove ličnosti u društvu ožigosanu neslobodom.

Pjetoelovi pjevaju u daljini i pitam se nestrpljivo, da li će danas na svijetu biti jedna predrasuda manje nego juče, a sutra manje nego danas, i hoće li najzad ta opjevana ljubav spolova, zaslijepljena svojim pravima i ohrabrena svojom neopodnošću, prestati da bude tretirana kao fiziologija ili romantika, već kao jedan od bitnih faktora progresu: funkcionalnost naše ličnosti. Jedino je Šekspir mogao stvoriti lik vojskovođe, koji se usuduje pri-

znati da je cjelovitost njegove ličnosti ovisna ne samo o bitkama i pobjedama, i o poštastima vojničkim i političkim, nego i o svrsishodnosti mehanizma njegovih osjećaja; a sam Marks se pred očelom radničkom klasom svijeta nije stidio izjaviti, da je najjači impuls u njegovu životu bila ljubav prema njegovoj ženi. Ljubav nije više samo biološka nužnost prirode; ona je odavno postala za nas nužnost etička i socijalna. Ipak, čini mi se da ženi sve više počinje pripadati sudbina kojom se dosad dičio muškarac: da mora voljeti bitca, koja su možda nevrednija od nje. Osećam, novo vrijeme nastaje, i sve će vrijednosti biti nanovo provjerene bez milosti. Kita cvijeća u čaši vode oživjet će i izliti iz stihova na ulice i zamirisati u sobama samotara i umirućih. Slutim: falsifikatori života već su klonuli, i generali laži položiti će oružje. To nije više sumrak bogova: to je sumrak muškarca, u kojem je propala klasa naela uporište kad je u ženi već gotovo bankrotirala, i čija će zlom historije deformirana duša davati oblik svijetu još dugo nakon toga, što budu izbrisane granice kontinenta.

Vesna PARUN

OBAVEŠTENJE

Ovo je poslednji broj našeg lista u ovoj godini. Sledeći 37 broj iziće 6. krajan januara 1959. godine.

Molimo sve one preplatnike kojima preplata ističe 31. XII. 1958. da blagovremeno obnove preplatu na »Poljaj« za 1959. godinu. Preplatu dostaviti na adresu: Novinski i izdavačko preduzeće »Progres«, Novi Sad, tekući račun br. 151—11/1—514 sa naznakom za »Poljaj«.